

NOTA

---

van:	het secretariaat
aan:	Werkgroep II
Betreft:	Samenvatting van de vergadering van 17.9.2002 onder voorzitterschap van Commissielid António VITORINO

De vierde vergadering van de Werkgroep opnemings van het Handvest/toetreding tot het EVRM is gehouden op 17 september 2002 van 10.00 tot 13.00 uur en van 14.30 tot 18.30 uur, onder voorzitterschap van Commissielid António Vitorino.

1. Praktische aspecten en consequenties van eventuele toetreding van de EG/EU tot het EVRM
- Eerste debat (*zie doc. CONV 116/02, deel III*)

Alle sprekers waren voor toetreding van de EU (gezien de algemene tendens van de Conventie dat de Unie één enkele rechtspersoonlijkheid krijgt) tot het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM), of legden althans het accent op de argumenten voor toetreding. Er werd met name opgemerkt dat toetreding tot het EVRM de burgers dezelfde mate van bescherming van de grondrechten zou garanderen als zij reeds ten opzichte van de lidstaten genieten, dat de argumenten voor toetreding nog sterker zouden kunnen zijn als er een bindend Handvest komt, aangezien dat zou bijdragen tot een harmonieuze ontwikkeling van de jurisprudentie van de twee Europese gerechtshoven, en dat toetreding als schakel tussen het "kleine" en het "grote" Europa zou dienen doordat het politieke belang van de Raad van Europa op dit gebied zodoende in stand zou blijven.

Een meerderheid van de sprekers benadrukte het feit dat toetreding tot het EVRM niet een alternatief voor opneming van het Handvest in de Verdragen moet zijn maar een aanvulling daarop, doordat aan de bescherming door het Handvest en het Hof van Justitie de externe toetsing door het Europees Hof wordt toegevoegd. De situatie zou dan analoog zijn aan die van het recht van alle lidstaten, die enerzijds door middel van hun grondwet de grondrechten waarborgen en anderzijds zijn toegetreden tot de internationale minimumnorm van het EVRM.

Er werden echter twee onderwerpen ter sprake gebracht die in dit verband bijzondere aandacht verdienen: ten eerste waarschuwden verscheidene leden ervoor dat toetreding tot het EVRM niet mag leiden tot een uitbreiding van de bevoegdheden van de Unie op het gebied van de mensenrechten. In dat opzicht uitten diverse sprekers hun tevredenheid over het feit dat een rechtsgrondslag in het Verdrag die er uitsluitend in bestaat dat de Unie wordt gemachtigd tot toetreding tot het EVRM niet zo'n werking zou kunnen hebben; anderen meenden dat er in ieder geval technische oplossingen denkbaar zouden zijn om dit met zekerheid uit te sluiten. Ten tweede, werd erop gewezen dat een toetreding zou moeten geschieden zonder vooruit te lopen op de nationale standpunten die resulteren uit het feit dat bepaalde lidstaten niet alle aan het EVRM gehechte protocollen hebben geratificeerd, of bedenkingen daartegen hebben gemaakt.

Aan het slot van het algemene debat (dat na de hoorzitting met de heer Fischbach - zie hieronder - in het begin van de namiddag werd voortgezet) concludeerde de voorzitter dat de problematiek meerdere lagen heeft: de Conventie heeft uitsluitend tot taak zich te buigen over de opneming in het Verdrag van een constitutionele machtiging van de Unie om toe te treden tot het EVRM. In dit stadium zou nagegaan moeten worden of die stap niet tot een bevoegdheidsuitbreiding zou leiden. Voorts zou erop moeten worden toegezien dat toetreding tot het EVRM zou stroken met de opneming van het Handvest als bindende tekst; daartoe lijkt het nuttig artikel 52, lid 3, in het Handvest te handhaven. Daarentegen zou de vraag tot welke aanvullende protocollen bij het EVRM de Unie zou moeten toetreden en welke eventuele voorbehouden zij bij een toetreding tot het EVRM zou maken, geen constitutioneel karakter dragen en niet door de Conventie behandeld moeten worden; het zou aan de Raad zijn om te gelegener tijd met eenparigheid van stemmen een besluit te nemen over de grondslag van de machtiging. De nationale voorbehouden van de lidstaten zouden bij toetreding in ieder geval intact blijven, want zij hebben betrekking op de werking van het nationale recht, terwijl de gevolgen van de toetreding beperkt zijn tot de werkingssfeer van het recht van de Unie.

In dit verband toonde de voorzitter zich sceptisch over de constructie van een "functionele toetreding", die door een lid van de werkgroep was geopperd maar door anderen was verworpen (deze constructie zou inhouden dat er tussen de lidstaten en de staten van de Raad van Europa zou worden onderhandeld over speciale protocollen bij het EVRM en bij het EG/EU-Verdrag, waarbij de instellingen van de Unie aan de controle van het Europees Hof onderworpen zouden worden, zonder dat de EG/EU zelf met haar eigen rechtspersoonlijkheid tot het EVRM zou toetreden (zie de uitleg in doc. CONV 116/02, blz. 25 en 26). De voorzitter onderstreepte dat deze constructie, die niet in overweging genomen is door de juridische deskundigen van de lidstaten in het Stuurcomité voor de mensenrechten (CDDH) van de Raad van Europa, volgens hem geen voordelen biedt, maar wel nadelen, zoals door rechter Fischbach gesignaleerd, met name dat de Unie in het stelsel van Straatsburg zou ontbreken.

2. Hoorzitting: de heer Marc Fischbach, rechter, Europees Hof voor de Rechten van de Mens

De groep hoorde de heer Marc Fischbach, rechter bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, die op persoonlijke titel sprak. In antwoord op vragen van leden van de groep maakte de heer Fischbach onder meer de volgende opmerkingen:

Volgens spreker zou toetreding van de EG/EU tot het EVRM niet aan de autonomie van het recht van de Unie raken. De taak van het Europees Hof beperkt zich namelijk tot het doen van een uitspraak over de naleving van de verplichtingen die voortvloeien uit het EVRM. Het Hof houdt zich niet bezig met de uitlegging van het nationaal recht van de verdragsstaten; het zou derhalve evenmin interveniëren in de uitlegging van het recht van de Unie, waarvoor het Hof van Justitie de hoogste rechter zou blijven. Evenmin als voor handelingen van de verdragsstaten zou het Hof ook niet bevoegd zijn om handelingen van de Unie die het EVRM zouden schenden, nietig te verklaren en zelfs niet om concrete maatregelen op te leggen of in overweging te geven om de geconstateerde schending ongedaan te maken; de keuze voor dergelijke maatregelen moet uitsluitend bij de instellingen van de Unie berusten. Voorts ziet het Europees Hof overeenkomstig het subsidiariteitsbeginsel, bij de toepassing van het EVRM in concrete gevallen, erop toe dat de verdragsluitende partijen over een adequate beoordelingsmarge beschikken, waardoor het ook rekening zou moeten kunnen houden met het eigen karakter van het Gemeenschapsrecht.

De relatie tussen het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en het Hof van Justitie van de EG zou derhalve bij een eventuele toetreding niet als hiërarchisch kunnen worden gekenschetst, aangezien elk van beide gerechtshoven uitsluitend op zijn eigen rechtsgebied uitspraak doet zonder dat van het andere Hof te doorkruisen; het Europees Hof zou eenvoudigweg als een meer gespecialiseerde rechterlijke instantie handelen door externe toetsing uit te oefenen op uitsluitend de naleving van het EVRM. Zijn rol zou het gezag en het belang van het Hof van Justitie geheel onverlet laten, zoals ook die van de nationale grondwettelijke of hoge gerechtshoven, die de grondrechten zeer strikt eerbiedigen en die overigens de bij het EVRM vastgestelde minimumnorm mogen overschrijden, er niet door zijn aangetast.

Volgens de heer Fischbach zou door toetreding van de Unie tot het EVRM, waardoor het Hof van Justitie het EVRM rechtstreeks zou kunnen toepassen, ook de rol van het Hof van Justitie in de ontwikkeling van de bescherming van de grondrechten in Europa versterkt kunnen worden, en zou dit kunnen leiden tot een grotere invloed van dit Hof op de jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

Al lijkt het van belang de rol van het Hof van Justitie in een toekomstig constitutioneel verdrag van de Unie vast te leggen, toch ziet de heer Fischbach geen reden om het Europees Hof in dat verdrag een speciale plaats te geven, ook al treedt de Unie toe tot het EVRM; het Europees Hof is immers een instelling buiten het recht van de Unie.

De heer Fischbach sprak zijn tevredenheid uit over de huidige formulering van artikel 52, lid 3, van het Handvest en onderstreepte het belang ervan, aangezien de waarnemers van de Raad van Europa op grond daarvan in de vorige Conventie te kennen gaven dat zij tevreden waren met de tekst van het Handvest. Hij bevestigde dat naar zijn mening de uit die bepaling voortvloeiende rechtsbeginselen voldoende duidelijk zijn. Niettemin zal de uitvoering niet altijd rimpelloos verlopen, maar die problemen zijn inherent aan iedere poging om een harmonieuze ontwikkeling van de jurisprudentie van twee gerechtshoven te bewerkstelligen, en ze deden zich dan ook al vóór het Handvest voor. Met de geleidelijke uitbreiding van de bevoegdheden van de Unie tot bij uitstek gevoelige gebieden vanuit het gezichtspunt van de grondrechten, met name in de derde pijler, kunnen ze echter nog nijpender worden. Tegen deze moeilijkheden die zich thans kunnen voordoen,

met name als het Hof van Justitie over een bepaalde aangelegenheid uitspraak doet voordat daarover jurisprudentie van het Europees Hof bestaat, zou er door toetreding van de Unie tot het EVRM een vangnetwerking ontstaan, waardoor eventueel uiteenlopende jurisprudentiële uitspraken tot een minimum beperkt kunnen worden en de gevolgen daarvan verholpen kunnen worden. Deze oplossing lijkt des te meer aanbeveling te verdienen omdat indien het Handvest in de Verdragen wordt opgenomen, het aantal bij het Hof van Justitie aanhangig gemaakte zaken die betrekking hebben op de grondrechten, in het geval van toetreding waarschijnlijk zal toenemen, zoals overigens ook het aantal zaken voor het Europees Hof zal toenemen. Volgens de heer Fischbach mag door deze toename en de praktische problemen die daarmee gepaard zouden kunnen gaan, echter niet uit het oog verloren worden dat deze louter het gevolg zijn van een versterking van de bescherming van de grondrechten. Doordat zij via een externe toetsing verloopt, draagt deze versterking bij tot een grotere geloofwaardigheid van het stelsel van de Unie.

Volgens de heer Fischbach zou toetreding van de Unie tot het EVRM geen verandering brengen in de bevoegdheidsverdeling tussen de Unie en haar lidstaten. In het stelsel van Straatsburg worden de bevoegdheden als een gegeven beschouwd en deze verdeling zou in haar huidige vorm aanvaard worden als een interne aangelegenheid van de Unie en haar lidstaten; het Europees Hof zou deze verdeling niet aantasten want zij ressorteert uitsluitend onder het recht van de Unie. Voor het oplossen van concrete zaken voor het Europees Hof waarin het niet vaststaat of de Unie, dan wel een van haar lidstaten verantwoordelijk is voor een vermeende schending van het EVRM noemde de heer Fischbach het door het Stuurcomité voor de mensenrechten (CDDH) van de Raad van Europa ontwikkelde mechanisme van de "medeverweerder" (zie werkdokument nr. 8 van de heer Vitorino). Op grond van dit mechanisme zou een verwerende lidstaat de mogelijkheid hebben de Unie te verzoeken zich als "medeverweester" in de procedure te voegen wanneer deze lidstaat van mening is dat in de zaak de verantwoordelijkheid van de Unie aan de orde is, en omgekeerd. Bij een schending van het EVRM zou het arrest van het Europees Hof worden uitgesproken ten aanzien van de beide verweerders hoofdelijk, zonder dat een uitspraak zou worden gedaan over de onderlinge verantwoordelijkheidsverdeling. Ook op het tijdstip van uitvoering van het arrest zouden alleen de Unie en de lidstaten de verantwoordelijkheidsverdeling tussen de Unie en de verwerende lidstaat kunnen bepalen.

De heer Fischbach legde terughoudendheid aan de dag ten aanzien van suggesties waarbij bij toetreding dan wel als alternatief daarvoor een verwijzings- of overlegprocedure tussen het Europees Hof en het Hof van Justitie zou worden ingesteld. Als nadelen van dergelijke formules noemde hij onder meer de aanzienlijke verlenging van de vonnistermijnen in de aanhangige zaken en de resulterende evenwichtsverstoring tussen de Unie en de lidstaten, waarvan de hoogste gerechtshoven niet de mogelijkheid hebben het Europees Hof te raadplegen. Spreker bevestigde voorts dat er tussen het Europees Hof en het Hof van Justitie regelmatig informele vergaderingen voor informatie-uitwisseling plaatsvinden, maar hij achtte het noodzakelijk noch wenselijk tussen de twee gerechtshoven overlegprocedures in te stellen met als doel om onderling overeenstemming te bereiken of elkaar te beïnvloeden met betrekking tot de gewenste afloop van aanhangige zaken.

In antwoord op een vraag over het voorstel van een zogeheten "functionele" toetreding (sluiting door de lidstaten en de staten van de Raad van Europa van speciale protocollen bij het EVRM en het EG/EU-Verdrag op grond waarvan de instellingen van de Unie onderworpen zouden worden aan toetsing door het Europees Hof, *zonder dat de EG/EU zelf, met haar eigen rechtspersoonlijkheid, tot het EVRM zou toetreden*), vroeg de heer Fischbach zich af wat de voordelen van dit model zouden zijn; volgens hem zou het juist een bron van nadelen en complicaties zijn, als in ogenschouw wordt genomen hoe moeilijk dit te verenigen lijkt met de beginselen van het stelsel van Straatsburg, met name het beginsel van de collectieve garantie. Indien de Unie als zodanig namelijk geen deel zou uitmaken van het stelsel, zou er in het Hof geen namens de Unie benoemde rechter zijn als "vertegenwoordiger" van het recht van de Unie. In het stelsel van het Verdrag is de aanwezigheid van de "nationale" rechter echter essentieel, aangezien daardoor in het werk van het Hof de nodige deskundigheid wordt ingebracht in het recht dat in het verzoek in het geding wordt gesteld. Die deskundigheid lijkt des te belangrijker in het geval van toetreding van de Unie, gezien de specifieke aard van het recht van de Gemeenschap, c. q. de Unie, en de noodzaak ervoor te zorgen dat dit recht zich in harmonie met het EVRM ontwikkelt. Het ontbreken van een namens de Unie verkozen rechter in het Hof zou op zichzelf al een autoriteits- en een legitimiteitsprobleem voor de arresten ten aanzien van de Unie met zich mee kunnen brengen. Bij een "functionele" toetreding zou de Unie niet vertegenwoordigd zijn in het Comité van ministers, wanneer dit op de uitvoering van de arresten toeziet, terwijl vertegenwoordiging van de Unie voor de uitoefening van deze functie noodzakelijk is, en in het bijzondere geval van de Unie ook zou moeten dienen om het Comité opheldering te verschaffen over haar beperkte bevoegdheden (zie vorig punt).

3. Opneming van het Handvest in de Verdragen:

- bestudering van bepaalde technische aanpassingen in de horizontale bepalingen van het Handvest

Met betrekking tot artikel 51, leden 1 en 2, werd er consensus bereikt voor het aanbevelen van lichte aanpassingen overeenkomstig werkdocument nr. 14 van de heer MacCormick en de hoorzitting met de heer Piris (zie document nr. 13), teneinde ondubbelzinnig te verduidelijken dat de bevoegdheidsverdeling tussen de Unie en de lidstaten niet gewijzigd zou worden door een in de Verdragen opgenomen Handvest.

Ook werd er overeenstemming bereikt over de handhaving van een verwijzingsbepaling voor alle rechten van het Handvest die uit het EG-Verdrag zijn overgenomen. De uiteindelijke formulering van zo'n verwijzingsbepaling (thans in artikel 52, lid 2, van het Handvest) kon in dit stadium nog niet worden vastgesteld, want deze zal afhangen van de structuur van het door de Conventie op te stellen constitutioneel verdrag.

Met betrekking tot artikel 52, lid 3, van het Handvest werd gevraagd om verduidelijking in het eindverslag van de inhoud van deze bepaling en met name van het verband tussen de eerste en de tweede zin ervan. Sommige leden van de groep, en ook de voorzitter in zijn conclusie, merkten op dat overeenkomstig artikel 52, lid 3, van het Handvest, de inhoud en de reikwijdte van de met de rechten van het EVRM corresponderende rechten van het Handvest, dezelfde zijn als de rechten die in de Conventie zijn vastgesteld en dat de toevoeging van de tweede zin in artikel 52, lid 3, van het Handvest derhalve noodzakelijk is om te verduidelijken dat dit artikel niet belet dat er een hogere beschermingsgraad geldt in de wetgeving van de Unie, alsook in de bepalingen van het Handvest, die, hoewel ze erop gebaseerd zijn, verder gaan dan het EVRM, omdat het acquis van de Unie het EVRM reeds vooruit was (zie bijvoorbeeld artikelen 47 en 50 van het Handvest).

Tenslotte werd erom verzocht dat de groep in artikel 52 van het Handvest een - thans ontbrekende - nieuwe bepaling opstelt voor de artikelen van het Handvest die noch uit de Verdragen, noch uit het EVRM afkomstig zijn. Zo'n bepaling zou in deze optiek gebaseerd kunnen worden op de jurisprudentie van het Hof van Justitie betreffende de constitutionele tradities van de lidstaten, en zou daarnaast het in het Handvest gehanteerde onderscheid tussen rechten en beginselen kunnen benadrukken.

In een reactie op dit verzoek verklaarden sommige leden zich bereid de mogelijkheden te verkennen voor het vinden van een formule voor het verband tussen het Handvest en de gemeenschappelijke constitutionele tradities van de lidstaten, maar verscheidene andere sprekers waren niet overtuigd van het bestaan van een leemte in de horizontale bepalingen; zij merkten met name op dat het Handvest duidelijker is dan de bron van constitutionele tradities zou kunnen zijn, dat een verwijzingsbepaling onmogelijk zou zijn omdat er geen andere referentietekst dan het Handvest bestaat waarin de gemeenschappelijke constitutionele tradities samengevat zouden zijn, en dat het ontoelaatbaar zou zijn de inhoud van het Handvest door het invoegen van een bijkomende horizontale bepaling te willen veranderen. De voorzitter besloot de discussie over dit punt door zich bereid te verklaren naar een oplossing te zoeken. Hij onderstreepte echter dat niet mag worden ingegaan tegen de door rechter Skouris beschreven huidige praktijk van het Hof, die erin bestaat vrij te putten uit de gemeenschappelijke constitutionele tradities en de aanpak van de grootste gemene deler te verwerpen. Hij voegde eraan toe dat ook rekening gehouden moet worden met de grondrechten uit andere bronnen, zoals andere rechtsinstrumenten, en dat het verschil tussen rechten en beginselen weliswaar vast in het Handvest verankerd is, maar dat de vorige Conventie heeft besloten niet in detail de rechtsgevolgen van dit onderscheid vast te stellen, maar dit aan de rechtsspraak over te laten.

Sommige leden verzochten erom dat in het verslag van de groep ook melding wordt gemaakt van het nut om bij een eventuele opneming van het Handvest het belang van de toelichtingen van het Præsidium bij de tekst daarvan te beklemtonen.

4. Hoorzitting: de heer Vassilios Skouris, rechter, Hof van Justitie van de EG

De heer Skouris, die op persoonlijke titel sprak en liet weten dat er in het Hof enkele discussies waren gevoerd over de vraagstukken waarover de groep zich buigt, maar dat er vooralsnog geen officieel standpunt is, maakte in zijn inleiding (zie WD nr. 19) en in antwoord op vragen van de leden van de groep onder meer de volgende opmerkingen:

Volgens de heer Skouris kan de bevoegdheidsverdeling tussen de Unie en de lidstaten door opneming van het Handvest niet gewijzigd worden als erop wordt toegezien dat de horizontale bepalingen van artikel 51, lid 2, en artikel 52, lid 2, van het Handvest naar behoren worden gewijzigd, zoals in de groep is voorgesteld.

De heer Skouris memoreerde dat *de lege lata* het Hof onlangs heeft geoordeeld dat het huidige stelsel van rechtsmiddelen met betrekking tot de toetsing van de wettigheid van de handelingen van de instellingen stroken met de algemene rechtsbeginselen. Hij voegde daaraan toe dat *de lege ferenda* een wijziging van het huidige stelsel overwogen zou kunnen worden. Naar zijn oordeel zou de invoering van een communautaire "Verfassungsbeschwerde" (een speciaal constitutioneel rechtsmiddel) niet de meest aangewezen oplossing zijn; evenmin zou het wenselijk zijn privé-personen uitsluitend de gelegenheid te bieden een wetgevingsbesluit aan te vallen, wanneer er op nationaal niveau geen passend rechtsmiddel bestaat. Indien er een wijziging wordt overwogen, zou dat eerder passend zijn in artikel 230, lid 4, VEG, waarvan de striktheid kritiek heeft uitgelokt, dan in artikel 234 VEG, want het stelsel van prejudiciële verwijzing functioneerde naar tevredenheid. De heer Skouris merkte voorts op dat de Europese ombudsman een uiterst gerespecteerde functie vervult, maar dat hij geen justitieel orgaan is en dus nauwelijks in aanmerking komt als "filter", door individuele zaken bij het Hof van Justitie aanhangig te maken. Tenslotte achtte spreker het wenselijk dat de voorwaarden voor toetsing door het Hof uniform zijn ten aanzien van de handelingen van de instellingen, ongeacht het onderwerp, en merkte hij op dat het niet gemakkelijk te aanvaarden is dat, als van het Handvest een bindende tekst wordt gemaakt of tot het EVRM wordt togetreden, de in het kader van de derde pijler toegepaste beperkte toetsing door de rechter wordt gehandhaafd, waarbij hij echter onderstreepte dat hij als rechter hierover geen voorstellen aan de wetgevende macht kan doen.

De heer Skouris bevestigde dat toetreding tot het EVRM in het algemeen niet strijdig is met de autonomie van het Gemeenschapsrecht. De gedachte dat het Hof van Justitie na toetreding zijn monopolie zou verliezen om zich uit te spreken over de schending van het EVRM door een communautaire handeling, verontrustte hem niet. Hij bestempelde de soms aan advies 2/94 van het Hof gegeven uitleg als een misverstand; naar zijn mening heeft het Hof geen problemen met de externe toetsing die door toetreding tot het EVRM zou worden ingesteld.

De heer Skouris verklaarde dat hij niet denkt dat de toetreding van de EG/EU tot het EVRM iets verandert aan de bevoegdheidsverdeling tussen de EG/EU en haar lidstaten, indien in de daartoe te scheppen rechtsgrondslag uitsluitend de toetredingskwestie geregeld wordt. Volgens hem zal het Hof van Straatsburg na een toetreding niet geneigd zijn zich uit te spreken over andere vraagstukken van het Gemeenschapsrecht, bijvoorbeeld betreffende de bevoegdheidsverdeling; hij verwees naar de technische oplossingen die zijn voorgesteld om een dergelijke situatie te voorkomen.

Volgens de heer Skouris moet het risico van een eventuele strijdigheid tussen de uitspraken van de twee Europese gerechtshoven niet overschat worden: het Hof van Justitie heeft de jurisprudentie van het Hof van Straatsburg immers altijd zeer nauwlettend gevolgd, en zal dat ook blijven doen. Daarom zou hij er niet voor pleiten de rolverdeling tussen de beide gerechtshoven in het Verdrag vast te leggen, of de betrekkingen ertussen te regelen, zelfs als het Handvest erin wordt opgenomen; in dat verband sprak hij zich uit tegen de invoering van een verwijzing door het Hof van Justitie naar het Hof van Straatsburg, hetgeen de procedure bij het Hof buitensporig zou compliceren en verzwaren.

De heer Skouris bevestigde dat het Hof uit de gemeenschappelijke constitutionele tradities van de lidstaten put om de algemene rechtsbeginselen betreffende de grondrechten vast te stellen. Hij onderstreepte dat de gemeenschappelijke constitutionele tradities geen rechtstreekse bron van het Gemeenschapsrecht zijn en als zodanig dus niet bindend zijn voor het Hof; zij vormen eerder een inspiratiebron. Het is het Hof er dus niet om te doen de grootste gemene deler van de gemeenschappelijke constitutionele tradities van de lidstaten op te sporen en deze mechanisch op het Gemeenschapsrecht toe te passen, maar eruit te putten door ze aan een vrij oordeel te onderwerpen om het passende beschermingsniveau voor de rechtsorde van de Gemeenschap te bepalen. Indien het Handvest in de Verdragen wordt opgenomen, is het naar het oordeel van de heer Skouris niet meer nodig zich te beroepen op de algemene beginselen, en bijgevolg op de gemeenschappelijke constitutionele tradities als "wedijverende en gelijkwaardige" bron voor de grondrechten, maar alleen als bijkomende en aanvullende bron, waaruit het Hof dan uitsluitend hoeft te putten om in eventuele leemten in de tekst van het Handvest te voorzien.

De heer Skouris was van mening dat artikel 52, lid 3, van het Handvest na opneming in het Verdrag een bevestiging zou betekenen van de huidige praktijk van het Hof van Justitie die bestaat in het volgen van de uitlegging van het EVRM door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, en dat deze bevredigende praktijk van het Hof van Justitie daardoor niet gewijzigd hoeft te worden. Uit artikel 52, lid 2, van het Handvest vloeit volgens hem het beginsel voort dat de reeds in het EG-Verdrag verankerde, en in het Handvest overgenomen, rechten door het EG-Verdrag behandeld zouden worden als *lex specialis* en dat de bestaande jurisprudentie over die rechten van kracht zou blijven. Op de algemene vraag of de tekst van het Handvest duidelijk genoeg geformuleerd is, antwoordde de heer Skouris dat "het altijd beter kan", maar dat hij met de huidige tekst van het Handvest kan leven, en dat het Hof van Justitie in de huidige situatie weliswaar ongetwijfeld een grotere vrijheid geniet, maar dat hij zich zelf prettiger zou voelen als hij zou kunnen werken met een schriftelijke regeling van de grondrechten, zoals die waarin het Handvest voorziet.